

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

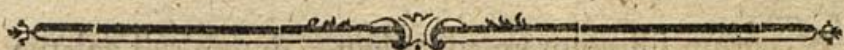
**Henr. Ioh. Nepom. Crantz S.C.A. Maiestat. Consiliar.
Institut. Med. Et Mater. Medic. Vindob. Profes. Pub. Ord.
Acad. Imp. Nat. Curios. Et Societ. Botan. Flor. Sodal.
Materiæ Medicæ Et Chirurgicæ ...**

Crantz, Heinrich Johann Nepomuk

[Wien], 1765

Ex Mineralibus.

urn:nbn:de:gbv:45:1-10196

CLASSIS PRIMA

VENENORUM
ACRIUM.

EX MINERALIBUS.

COBALTUM *Offic. Mineralogorum.* Classis
Semimetallorum. Cadmia Vitri Cærulei W,
German. Kobolt. *Gallis* Cadmie. *Anglis*
Brass-Oar.

COBALTUM a Cobalis dæmonibus illis, seu me-
tallicis virunculis forte derivatum, græcis cadmia,
vaga omnino, & ad alias res significandas etiam transla-
ta voce appellatur: semimetalium est pigmentarium, vi-
tra & crystallos in cæruleum colorem commutans. Se-
mimetalium vero esse in *Actis Suecicis* ex his rationi-
bus docuit omnium primus *Celeber. BRANDT:*

1. Quod externa facie metallum referat,
2. Quod pondus habeat metallicum.
3. Quod igne fundatur, fufum, dum refrigeratur,
superficiem convexam acquirat, quod distincti-
vum substantiarum metallicarum criterium.
4. Quod in aqua forti solvatur, & menstruo colo-
rem ex viridi flavescentem communicet; quod
sales alcalini hanc solutionem præcipitent, & ni-
grum

grum illi colorem concilient, dum alcali volatile illam læte rubicundam reddit.

Cæterum in omnibus acidis mineralibus solubile cobaltum est, CADET. *Memoires de Phys. & Mathematiq.* T. III. 1760. Solutum, atramentum sympatheticum largitur, IDEM. Arsenico imprægnatum est, quod ab eo abstrahi potest, & forma liquidi fumantis exhiberi, IDEM.

Multis in Europæ locis femmetalli huius mineræ adveniuntur; fertiles his sunt Bohemia, Misnia, Anglia & regiones aliæ, atque hæ vaporibus arsenicalibus mineræ sæpe deleteriæ sunt, & ipsum cobaltum vi erodente tanta pollet, ut sæpe nudas fossorum manus, & pedes exulceret, imo & chartam, qua inclusum fuit, erasisse visum, ut vel inde perspicuum omnium animantium generi venenum præsentaneum esse. Puellæ porrigine laboranti cobalti pulverem insperisit mater, at misera post paucas horas rapta est, ex observatione HALLERI. Alios deleterios casus cobalti *Acad. N. C.* Vol. V. recenset.

Cæterum cobaltorum plurimæ eæque distinctissimæ species recensentur mineralogis, ea vero, quæ ad finaltum conficiendum adhibetur, usitatissima, est minera cobalti cinerea, granulis minoribus, ut & maioribus, fragilis, WALLERII, quæ etiamsi cum minera arsenicali confundatur, ab ea tamen aliis notis facile distinguitur. Hæc iam si usulatur, arsenico, quo imprægnata est, avolante, exhibet terram cæruleum colorem largientem, verum cobaltum, quod zapheram, & finaltum constituat,

Z A-

ZAPHERA a sapphirino colore dicta, nihil aliud est, quam ustulatum & lævigatum cobaltum, idque purum, aut etiam dupla filicum pulveratorum quantitate commixtum, ope aquæ in lapidem friabilem concretum: hoc utuntur porcellaneis, & aliis vasis pingendis Pictores.

SMALTA seu encaustum, verum cobalti productum, vitrum est, cobalto calcinato, cum dupla, vel tripla filicum præparatorum, simili etiam cinerum clavellorum quantitate, fustum, larga frittæ copia denovo remixtum, fustum, tum lævigatum in tenuissimum pollen, doliis inclusum, pictoribus, lotricibus, figuris inserviens. Habetur adhuc ex cobalto Regulus.

Cæterum non omne cobaltum æque pulchrum encaustum cæruleum largitur: in calcinatione arcanum est. Cobalti vero mineræ ita facile in hanc rem tentantur: funditur in crucibulo cobalti examinandi pars una, adduntur boracis duæ, aut tres, quæ prout vel magis, vel minus eleganter colorantur, criteria de minera adhibita suppeditant.

USUS MEDICUS vix ullus. Smalta in ceratum defensivum cæruleum recipitur, non satis intellecto, nec adeo rationali scopo; est enim comminutum vitrum.

ARSENICUM. *Mineralogiae* Arsenicum Nativum simplex. *Classis Naturalis Salium. Germ.* Arsenic. *Gallis* Arsenic. *Anglis* Arsenic.

ARSENICUM substantia est salina, fragilis, ignis non inflammabilis, sed fusilis, cum rapacitate volatilis, fumo

fumo albo, odore terribili alliato manifesta. Notas eius characteristicas rapax volatilitas, & odor alliaceus constituunt, non albus fumus, liquidem & zincum, & antimonium, & mercurius, eodem modo fumant.

Quod reliquas huius veneni proprietates spectat, scire iuvat, in omnibus liquidis solvi, aquosis, acetosis, spirituosis, oleosis, lixiviosis, diversa tamen liquidorum proportione, digestionem, calore; in quindecupla aquæ quantitate tota die ebulliente solvitur, & evaporatione in crystallos flavas, pellucas, irregularis figuræ, concrefcit, in aere in colorem farinosum album commutandas.

Omnibus etiam metallis sociatur, varias his mutationes inducens, auro colorem cinereum, argento ex cinereo obscuriorem conciliat, cuprum dealbat, sed simul malleabilitatem illi tollit, stanno fusibilitatem demit, plumbum in vitrum, ferrum in nigram massam commutat, BRANDT, *Art. Vps.* In depuratione metallorum nobilium arsenicum formidatur; quæsitum diu remedium contra hostem est, & in ferro inventum in Galliis a D. GROSS.

Arsenici nativi plurimæ species sunt, quæ omnes nota characteristica cognoscuntur: præcipuas dicam.

RISIGALLUM & SANDARACHA *vel*
REALGAR *Offic.* Arsenicum nativum purum,
sulphure mixtum, rubrum vel flavum, *Mineralogiae* WAL. *Germ.* Raufchgelb. *Gallis*
Orpin Rouge. *Anglis* Native Gellow, or Red
Arsenic.

Est arsenicum nativum, licet & factitium tale sit:
rubrum *Sandaracham*, flavum *Risigallum* proprie vo-
can-

candum esse, aliqui contendunt, quod parum interest, modo notetur, arsenicum nativum rubrum, sandarach dictum, eo venenatum magis esse, quo rubicundius sit, venenatissimum semper flavum seu risigallum: pellucidum in Transylvania adinvenitur.

Mirum sandaracham iam veteribus notam, tam externo, quam interno usu præscriptam. DIOSCORIDES posteaquam ad externa multa laudasset, dicit: datur ex mulso purulenta tussientibus, suffitur quoque adversus veterem tussim, raptò per fistulam nidore, vocem expedit cum melle delincta, suspirosis cum resina in catapotio optime datur. HIPPOCRATES in uteri suffocatione cum tussi, sandarachæ obuli pondus, id est grana duodecim, sulphuris ignem non experti tantundem, & amygdalas tres vel quatuor repurgatas, commixta, & vino odorato exhibenda præcipit. *Realgar* utilem etiam proponit HELMONTIUS præparationem, prudenter tamen abstinetur ab omnibus.

AURIPIGMENTUM *Offic.* Arsenicum Sulphure, & lapide spatoso, & micaceo mineralisatum, minera flavescens *Mineralogiae W. Germ.* Operment. *Gallis* Orpin. *Anglis* Orpiment.

AURIPIGMENTUM a colore aureo, quem ab eo mutuantur pictores, ita dictum, est proprie arsenicum veterum, quo calcinato parabant adeo illis notam sandaracham. Quod proprietates eius spectat: ægre accenditur, accensum flammam dat ex alba cæruleam, quæ abit in fumum crassum, album, allium foetentem. Hic cultrum superpositum, pulchro spectaculo, albo-

alboluteo, subrubro, colore obducit. Post calcinationem quæ superest materies, arenosa viridis conspicitur.

Nativum insipidum, interne etiam magna dosi animalibus datum innoxium, CELSO ad repurganda ulcera adhiberi; fauces eo repurgari, vocem sonoram reddi, tussim compesci PLINIO relatum, dum ab eius usu DIOSCORIDES abstinuit, & huic vim erodentem, urentem, reprimentem, depilatoriam adscripsit; sed licet sandaracham, non auripigmentum, DIOSCORIDEM adhibuisse clarum sit, ancipitem medicinam alii dant. Fœminam pauca grana ad debellandam febrim assumentem, per triginta annos convulsionibus tentatam, *Ilustr.* L. B. VAN SWIETEN.

Ex auripigmento fit atramentum sympatheticum, seu liquor vini probatorius, admixta saturnina, quibus in mortaliurn perniciem dulcificari solet, prodens; his vero auripigmenti unciis duabus, calcis vivæ uncia una semis, pulverisatis, & vix dimidio quadrante horæ in aliquot unciis aquæ coctis, constituitur WALTERIO, uncia una auripigmenti, unciis duabus calcis, PEYRE *Assemblée publique de la Société Royale des Sciences de Montpellier 1749.* Cæterum etiam vinum plumbo adulteratum spiritu salis detegi potest. Est etiam idem atramentum sympatheticum aceto lithargyri detegendum.

Cum auripigmento & calce viva medicamentum pilos corporis auferens concinnatur, varia dosi plus, minusve tutum: tutissimum fit, si uncix duodecim calcis vivæ, uncia una auripigmenti, uncix octo amyli sumantur, adiecta aqua pasta fiat applicanda, donec
sic.

siccescat relinquenda, tum vero illico aqua calida abluatur.

ARSENICUM *Offic.* Classis Præparatorum
Semimetallicorum Cobalti.

ARSENICUM in officinis triplex, nullum nisi arte factum, & plerumque ex cobalto sublimatione elicium, licet tamen & ex farina arsenicali, & aliis arsenici mineris parari possit, habetur. Modum, ut in Hungaria paratur, in *Transact. Philosoph.* Nro. 293. D. KRIEG dedit.

Album est cobalti fuligo, fortissimo igne in massam ponderosam duram, vitream liquata, coloris externe calcis, interne vero vitri, saporis aeris, & exedentis. Maximam vim in nitrum habet, ut quidem ex eo tanta facilitate acidum eiiciat, quanta id vitriolicum expellit, MACQUER *Acad. des Sciences* 1746. Acidum ita expulsam aquam fortem constituit cærulei coloris IDEM; caput mortuum vero elutriatum, evaporatum, salem, acido arsenici basi nitri iuncto, neutrum, crystallis prismaticis quadrangulis, rectangulis regularibus consistentem, ab arsenico fixato diversum, IDEM, etiam ab ipso hepate arsenicali, facto nitri fixi & arsenici saturato lixivio, discrepantem, IDEM.

Quanquam vero adeo vehementer ab arsenico impetatur nitrum, in salem marinum arsenicum nihil potest Cl. POTT, quod huic acidum salis adversum, MACQUER *Acad. des Sciences* 1748. Equidem ablato acido viduæ basi arsenicum nubet, & cum ea salem medium constituit priori similem, IDEM *ibidem*; sed neque cum sale ammoniaco concreditur arsenicum, dum salem ammoniacum nitrosum cito petit, IDEM.

Crantz *M. M. T. III.*

C

Ci-

Citrinum una parte sulphuris ad decem cobalti ad-
 dita, mitificatum, mitius, haud securius, & ad ean-
 dem cobalti duabus etiam sulphuris additis partibus *ru-*
brum, non ideo tutius. Omne merito damnatur, al-
 bum tamen ad veneficia frequentissimum, & crudelissi-
 mum, omni animanti venenum, quidquid hucusque
 laboraverint chemici, & fecerint audaces in corium
 humanum agyræ. Loquuntur clades aquæ *della Toff-*
nina, cuius antidotum inventum succus citri, limonio-
 rum. TACHENIUS ad extrema, inspirata arsenicali
 aura, redactus, vix lacte, oleo, vulnerariis decoctis
 & esu cymarum brassicæ, & succo aurantium serva-
 tus est; & nuper omni bichorio decem grana bezoar-
 dici mineralis exhibendo, cum aqua hordei lacte dilu-
 ta, & oleo olivarum, miserum servavit de HENNE.
Journal de Medecine, Chirurgie. &c. T. IX. X. &c.
 Milites scabiosi decocto arsenici sese abluentes, geni-
 talium sphacelo cum intolerabilibus doloribus, febre,
 vigiliis, siti obortis pessime luere, DEGNERUS. Arse-
 nicalis pulvis cancro mammæ adhibitus, mulierem in-
 tra quinque dies crudelissime rapuit, FERNELIUS.
 De amuletis non minus funestæ historiæ sunt; ut in-
 terno, & externo usu lethale venenum merito, donec
 & ex hoc medicina inventa sit, habeatur.

Remedio sunt: lac, butyrum, succus citri, li-
 moniorum, decoctum radicis sambuci cum lacte factum,
 addito butyro euphoriston habent, *Acta Hassniensia*.
 An alcalina certius domant? Posse salutarem reddi in-
 ternum arsenici sale alcalino domiti usum, *Acad. Mo-*
gunt. T. I. promittit. Si arsenici pars una, aquæ
 partes centum sexaginta octo, salis tartari partes duode-
 cim, misceantur, continua ebullitione, ad dimidiæ
 aquæ consumptionem coquantur, refrigeratis, evapo-
 rata

rata pars aquæ addatur cum momento spiritus vini; tum exhiberi medicamentum posse ad guttas triginta adultis, in febribus, nec noxam observari, EADEM asserit. Contraria sunt STÖERCKII nostri experimenta.

LAPIS ARMENUS, & LAPIS LAZULI *Offic. Mineralogiae.* Classis Naturalis Lapidum, Ordo Vitrescibilium. *Germ.* Armenischer Stein und Lafürstein. *Anglis* Lapis Armenus & Lazuli. *Gallis* Pierre Armenienne & Pierre d'Azur.

Non nisi maturitate hi differunt lapides, cæterum similes. Armenus friabilis magis, durior lapis lazuli florum cyani cærulei coloris, aureis argenteisque punctis, & venis exornatus est. Ex Armeno cæruleum montanum, ex altero ultramarinum præparatur, in usus mechanicos. In pulcherrimis de hoc lapide experimentis ne vestigium cupri, sed pyritis martialis, invenit *Cl. MARGGRAF. Script. Chemic. Berol. 1761.*

VIS MEDICA, ALEXANDRO TRALLIANO ad imaginationes melancholicas, veratro albo utilior, & securior, AETIO etiam sacro morbo obnoxiiis, & furiosis laudata, nostri ævi experimentis non confirmata est: an ob cuprum merito suspecta?

 EX VEGETABILIBUS.

ACONITUM *Offic. Botanicorum*. Classis Multi-flam. *Germ.* Gifftkraut. *Gallis* Aconit. *Italis* Aconito.

Omnes huius generis species suspectæ sunt, nec ipsum aconitum *salutiferum* B. periculo vacat; non observavit tamen in fele experiment. III. IV. SPROEGEL, *circa varia venena in variis animalibus*, dum anthoram semel ad drachmas duas, semel ad quatuor daret. Anthoram aconiti antidotum hi volunt, alii negant. Inter cæteras species & aconitum *Lycostonum*, quod *foliis peltatis palmatis*, & aconitum *Napellus*, quod *foliorum laciniis linearibus, superne latioribus, linea exaratis*, cognoscitur, præcipue criminantur. Venenis iam DIOSCORIDI napellus accensus, WEPFERO, MEAD, in brutis, MATHIOLO in hominibus infamis visus est; non desunt tamen etiam mitioris effectus exempla, quale in experimento I. SPROEGEL, qualia etiam observavit LINNÆUS, ut inde merito quærat *Clariss. Vir*, an aconiti vis in septentrione frigore dometur? an forte sola deleteria vis in radice, non foliis, præcipue iunioribus, urticæ exemplo? Sed *Cl. SPROEGEL* experimentum primum in radice non semper esse evincit. Tentamina de his, diversis in regionibus, in diversa ætate plantarum reiteranda, dum interea merito omnes hæ species suspectæ habentur.

Nuper